

AZ ELEKTRONIKUS KÖNYVOLVASÓK VIZSGÁLATA FELHASZNÁLÓI SZEMPONTOK ALAPJÁN

FARKASNÉ Kóka Zsuzsanna, BOZSIK Balázs

Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könyvgyártó és Környezetmérnöki Kar,

Médiatechnológiai és Könyvgyártó Intézet,

Könyvgyártó mérnöki szekció

Kivonat: Az elektronikus könyvek használata egyre népszerűbb és elterjedtebb, legfőképp a fejlettebb országokban. A fejlett országok olvasói közül manapság már közel ugyanannyi ember használ e-könyvet, mint hagyományos könyvet. Magyarország még sereghajtónak számít az elektronikus könyv felhasználókat tekintve, de az elektronikus olvasás népszerűsége növekvő tendenciát mutat. Felvetődik a kérdés, hogy az elektronikus olvasás elterjedése mennyire szorítja vissza a papír alapú könyvek, kiadványok népszerűségét. Ez a felvetés nagymértékben megosztja mind az érintett iparágakban dolgozókat, mind a felhasználókat.

Kulcsszavak: e-book, olvasás

BEVEZETÉS

A nyomdák számára visszaesést jelenthet az elektronikus könyvek, kiadványok elterjedése, amely egyre nagyobb versenyhelyzetet teremthet. A nyomdák is megpróbálnak egyre nagyobb mértékben olyan technológiákra koncentrálni, amely területeken az elektronikus megjelenésnek nem lehet nagy szerepe. Például könyvek, újságok, magazinok nyomtatása helyett a csomagolóanyagok, reklámkiadványok, brossúrák nyomtatása nagyobb arányban kerül előtérbe a nyomdák számára. Az elektronikai cégeknek ezzel szemben újabb terület nyílt meg, ezzel tovább emelkedhet piaci kínálatuk. A könyvterjesztés területén a kiadók a papír alapú könyvkiadás mellett már e-könyveket is terjesztenek, ezzel stabilizálva saját helyzetüket. A felhasználók szemszögéből jelentősen megoszlanak a vélemények. A könyvet olvasók jelentős része még a hagyományos könyvekhez ragaszkodik. Az olvasók többségének a könyv szeretete nagy jelentőséggel bír, többet sugall mint egy tárgy. Összehasonlítási szempont még a környezetszennyezés, ami az elektronikai-, és a papírhulladék káros hatásait, mértékét veti össze. A felvetések vizsgálatának eredményeiből átláthatóbb képet kaphatunk a hagyományos és elektronikus könyvek jelenlegi, és jövőbeli piaci helyzetének alakulásáról.

AZ ÍRÁS-OLVASÁS VALAMINT A KÖNYV TÖRTÉNETE

Az írás feltalálása szorosan kapcsolódik a komplex társadalmak megszerveződéséhez, hiszen azok közigazgatási és gazdasági szükségletei a szóbeliségen túlmutató, tartós és megőrizhető dokumentációt igényelnek. Az északi (skandináv) civilizációk őskőkorból származó geometrikus sziklaszobrai a csiszolt kőkorszakban (i. e. 10 000 körül) megsokasodnak és koherens szimbólumrendszert alkotnak - ez a jelrendszer a beszéd átírására persze még nem alkalmas. Az alfabetikus írás szülőhazája a Földközi-tenger keleti partvidéke, előzményei pedig az i. e. II. évezredre nyúlnak vissza. A Byblosban

élő föniciaiak már a XIII. században olyan írásrendszert használtak, amelyben a huszonkét jel mindegyike egy-egy mássalhangzót jelölt: márpedig a mássalhangzók kombinációjával már megadható a leírandó szó váza. A sémi szokásoknak megfelelően a föniciai írás jobbról balra halad. Az ábécé feltalálásának következményei igen jelentősek. Platón és Arisztotelész elsőként ismerte fel, hogy a beszéd rögzítésének jelentősége abban rejlik, hogy lehetővé teszi a vélekedések kritikáját - az ókori civilizációban a legfontosabb kérdés persze továbbra is a szóbeli közlés feletti uralom gyakorlása (ezért játszik olyan nagy szerepet a retorika és a szókratészi maieutika, amelyből majd kifejlődik a dialektika). Az ókorban a könyv volumen (vagy rotulus), azaz tekercs formában használatos. A könyv ezen megjelenési formája igen elterjedt volt. A volument papiruszból (Cyperus papyrus, a Nílus völgyében honos növény) készítették, meghozzá úgy, hogy a papirusz szárát apró lapokra vágták, a lapokat két rétegben, merőlegesen egymásra fektették, majd összeragasztották, összenyomták, végül habkő segítségével kisimították, hogy a felület írásra alkalmassá váljon. A papiruszt Egyiptomban már a III. évezred kezdete óta, Rómában pedig az i. e. III. századtól fogva használják. Jelentőségét jól mutatja, hogy Octavianus (miután i. e. 31-ben legyőzte Antoniust és Kleopátrát, véget vetve ezzel a Ptole-maioszok uralmának) különféle rendelkezésekkel próbálta ellenőrzése alá vonni a papirusz előállítását, roppant fontosnak ítélte ugyanis, hogy a birodalom fővárosa ne szűkölködjék tekercsekben [1].

Az olvasás

A volumen formája nyilvánvalóan igen komplex műveletté teszi az olvasást: a tekercset egyszerre kellett fölfelé (explicare) és lefelé tekerni, ami lehetetlenné tette, hogy az olvasó egyszerre két tekercset használjon (pl. egy szöveget és annak kommentárját), vagy éppen jegyzeteljen. Az olvasás kizárólag folyamatos lehetett, a tekercsbe nem lehetett „visszalapozni” (consultare). A volumen olvasása párhuzamba állítható a számítógépes olvasással: a képernyőn éppúgy az olvasó szeme előtt pereg le a szöveg, mint a tekercsen. A kezdeti időkben a tekercsekre székében, hosszú sorokban írtak (a rotulust függőlegesen tartva); a szöveget csak később kezdték oszlopokba rendezni (a rotulust ekkor már vízszintesen tartva). Az oszlopokba rendezett szövegben már „oldalakat” is elkülöníthetünk, ezek egymást követően jelennek meg az olvasó előtt. Az „oldal” (pagina) szó kezdetben az olvasó előtt egy időben megjelenő oszlopok együttesét jelöli, a szó jelentése azonban később kiterjed a volumen írott felének egészére. Mindenesetre nyilvánvaló, hogy a volumen használata összeegyeztethetetlen a kurzivitás minden formájával, és hogy az írható felület fele (a verso) kihasználatlan marad [1].

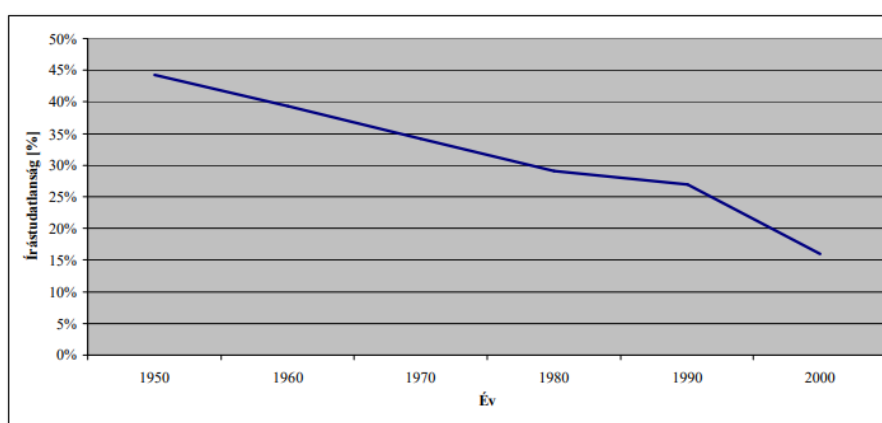
A kódex

A késő ókor sötét évszázadaiban tűnik fel - a minuszkuálával szinte egy időben - egy új, ám nagy jövő előtt álló forma: a kódex, amely nem más, mint hajtott és összekötött, pergamenre írott könyv. A szó eredetileg fából készült lapocskát (caudex) jelölt, később azonban jelentése kiterjedt az összekapcsolt lapocskák egész együttesére, amelyekre számokat vagy más, csak rövid távon érdekes jegyzeteket írtak. El-Fajjúmban találták meg Theodórosz füzetét, amely jól mutatja, milyenek lehettek a késő ókori kódexek. Alkalmanként pergamenlapokat tartalmazó kódexekre is bukkanhatunk [1]. A kódex nem aratott nagy sikert a császárkori Rómában, hiszen ott a könyvek túlnyomó része továbbra is papiruszra írott volumen - a pergament és a kódexet csak gyors jegyzetek és rövid vázlatok elkészítésére

használták. A kódex használata inkább csak a III.-IV. századtól fogva kezd általánossá válni. A birkabőről hosszas előkészítés után megfelelő íráshordozó válik. Rámásolják a szöveget, majd egy vagy két hajtással ívvé formálják. Az egymás fölé rakott íveket összefűzik és kötéssel látják el, s már készen is van a könyv, méghozzá a ma is használatos formájában. A pergamen talán legnagyobb előnye a papírral szemben, hogy mindkét oldalán írható - sokkal nehezebb viszont összetekerni [1].

A könyv státusában bekövetkező változások

Az V. és a XI. század között a könyv, illetve általánosabban szólva az írásbeliség kizárólag a klerikusok kompetenciájába tartozott: a Római Birodalom és a göröglatin klasszikus kultúra örökségével az egyház sáfárkodott. A scriptoria és a nagyobb könyvtárak a monostorokban és a püspöki székhelyeken működő iskolákban szerveződtek meg. A korban olvasott szövegek szinte kivétel nélkül latin nyelven íródtak. A XI. századot követően a helyzet alapvetően megváltozott. A változás előzményeit a IX.-X. század történéseiben kell keresnünk, amikor a demográfiai szakadékból kilábaló, a fejlődés és a növekedés útjára lépő Nyugat-Európa társadalmában újra jelentős szerep hárult az írásbeliségre. Általában véve elmondható, hogy a könyv kilépett a kolostorok világából, és „meghódította a világot” [1]. Az anyagi kultúra, és a reformáció fejlődésének, valamint a könyvnyomtatás elterjedésének köszönhetően, az írásbeliség a XVI. században jelentős fejlődésnek indul. A XIX. század közepén Európában az írni-olvasni tudók aránya 50%. Míg Észak-, és Nyugat-Európában az írástudatlanok aránya 30% alatt, Dél-, és Kelet-Európában 50% fölött volt. Ez, az előrébb tartó országok javára írható előny, a 18. század elején és a XIX. század végén kialakított népoktatásnak is köszönhető [2]. A 20. század első harmadának végén az európai írástudatlanság 15%-os, míg az észak-amerikai írástudatlanok aránya 4%, az ázsiaiaké 81%, és az afrikaiaké 88%. Az UNESCO felmérései szerint 1950-ben a világ felnőtt korú népességének 44,3%-a, 1960-ban 39,3%-a, 1970-ben 34,2%-a, 1980-ban 29%-a, 1990-ben 27%-a volt írástudatlan, ami a múlt század végére – az internetnek is köszönhetően – 16%-ra csökkent (1. ábra).

1. ábra Az írástudatlanok alakulás a felnőttek körében a XX. század 2. felében [2]

A 20. század végére az írás, és az olvasás minden ember életének meghatározó tényezőjévé vált [2]. Az UNECO által 1998-ban kiadott kiáltvány azt is leszögezi, hogy az analfabetizmus akadályozza a gazdasági és a társadalmi fejlődést, továbbá erősen sérti az alapvető emberi jogokat a tanulásra, és a

kommunikálásra. Ebből kifolyólag az államnak kötelessége biztosítani az írásra, olvasásra való tanítás lehetőségét, ami ellenkező esetben emberi jogokat sértene. Míg az írástudatlanok aránya egyre jobban csökken, egyre inkább megjelenik egy új probléma, a funkcionális analfabétizmus (angolul: functional illiteracy), mely az írás-olvasás készségének visszafejlődését jelenti [2].

Az elektronikus könyv

Az e-könyv egy digitális könyv, amely kis mérete miatt könnyedén hordozható, és tárolható. Egy elektronikus olvasóban (2. ábra), egy pár száz MB-os memóriakártyán akár több ezer könyv is tárolható. Az e-könyv kijelzők technológiai kialakításának jóvoltából, akár napfény mellett is jól olvasható a szem károsítása nélkül. A saját könyvtár bővíthető USB kábel segítségével asztali számítógépről, vagy beépített wifi segítségével közvetlenül az internetről. A modernebb e-könyv olvasók már egyre meggyőzőbb „könyvélményt” biztosítanak. Manapság az e-könyv olvasók beépített hangszóróval is rendelkeznek, így olvasás közben zene is hallgatható, vagy akár gyengén látóknak szövegfelolvasó alkalmazás is használható. Az e-könyvek készülhetnek digitális-, vagy régebbi, de digitalizált kiadványokból [3].

2. ábra Amazon Kindle elektronikus könyvolvasó [6]

E-könyv története

Az e-könyvek az internet megjelenése óta ismertek. Eleinte a szöveges dokumentumok, könyvek megjelenítéséhez helyhez kötött személyi számítógépekre volt szükség, ami a szemnek igen megterhelő. Az e-könyvek története 1971-ben kezdődött az Illinois állami egyetemen, ahol egy diák, Michael S. Hart úgy gondolta, hogy hasznos lenne minél több könyvet elektronikusan tárolni. Az első elektronikus könyv a Függetlenségi Nyilatkozat volt. Hart megalapította a Project Gutenberg nevű társaságot, és számos egyetemről csatlakoztak hozzá diákok, akik szintén digitalizáltak írásokat, könyveket. Ezek után egyre gyorsabban fejlődött az elektronikus könyv:

– 1985-1992: Robert Stein által alapított Voyager társaság elektronikus könyveket ad ki CD-ROM-on,

- 1992: Book Stack Unlimited néven megalakul az első online könyvruház
- 1993: Zahur Klemath Zapata kifejleszti az első digitális könyvolvasó szoftvert Digital Book INC. néven,
- 1995: Az Amazon könyvruház interneten is értékesíti könyveit,
- 1998: Kim Blagg multimédiás CD-ken jelenít meg könyveket,
- 1998: Megjelennek az első LCD kijelzővel rendelkező, elektronikus olvasásra kifejlesztett készülékek, a Rocket eBook, és a SoftBook,
- 1998-1999: Megjelennek az első online könyvruházak,
- 2006: Megjelenik az első „igazi” elektronikus könyv a Sony Librie,
- 2008: iPhonra is vásárolhatók elektronikus könyvek,
- 2010: első iPad készülék bemutatása.

Magyarországon is egyre nagyobb az érdeklődés, egyre nagyobb a kereslet az e-könyvek iránt, és az e-könyv-olvasók kezdenek divatcikké válni itthon is. E-könyv olvasó eszközöket itthon vásárolhatunk márkaképviselőktől, könyvforgalmazóktól (pl.: Bookline), vagy akár műszaki áruházláncoktól, e-könyvekkel foglalkozó vállalkozásoktól is. A készülékek választéka már egész nagynak mondható; itthon elérhető olvasók a teljesség igénye nélkül pl.: Koobe, PocketBook, Cybook, Onix Boox [4].

E-könyv formátumok

Az elektronikus könyvolvasók formátumai között megkülönböztethető platformfüggetlen formátum, melynek alkalmazásai futhatnak több rendszeren is, és platformfüggő formátum, mely a gyakoribb rendszereken, vagy csak egy rendszeren futtat.

Leggyakoribb szöveges formátumok:

- PDF: A PDF (Portable Document Format), az Adobe System cég által kifejlesztett formátum, amely olvasásához az Adobe Acrobat Reader program telepítése szükséges. A PDF platformfüggetlen formátum a szövegen kívül, megfelelő esztétikai elrendezésben tartalmazhat képet és ábrát is. Az Adobe Reader több operációs rendszeren is futtatható.
- HTML: A HTML (HyperText Markup Language) egy multiplatformos, a weboldalakhoz használt formátum, amely bármely rendszeren használható az internet böngészéséhez.
- DOC, RTF: A DOC (Document), illetve RTF (Rich Text) multiplatformos formátumok a Microsoft Word szövegszerkesztőhöz kapcsolódó szöveges formátumok, melyek a tördelést megőrzik.

– TXT: A TXT (Text) szöveges formátum kiterjesztése rendkívül kisméretű, és minden platformon olvasható. Hátránya, hogy kizárólag szöveget tud megjeleníteni, képet, beágyazott objektumot, formázási paramétereket nem.

E-könyv formátumok:

– LIT: A LIT (Literature) formátum konvertere a Word szövegszerkesztőhöz letölthető. A konvertálás előtt formai beállítások végezhetők és borító is adható a könyvhöz.

– MOBI: A MOBI (Mobipocket) formátum több platformon használható, akár mobiltelefonon is. A szövegben használhatunk könyvjelzőt, vagy akár keresést is.

– AZW: Az AZW (Amazon's Format) formátum az Amazon internetes kereskedelmi cég saját formátuma, amely másolásvédtet.

– ePUB: Az ePub (Electronic Publication) platformfüggetlen formátum széleskörű formázási lehetőségekkel rendelkezik.

– PDB: A PDB (Protein Data Bank) egy multiplatformos könnyen kezelhető, a Palm OS operációs rendszerre kifejlesztett formátum. Állítható a betűtípus és a betűméret [4].

FELHASZNÁLÓI SZEMPONTOK VIZSGÁLATA

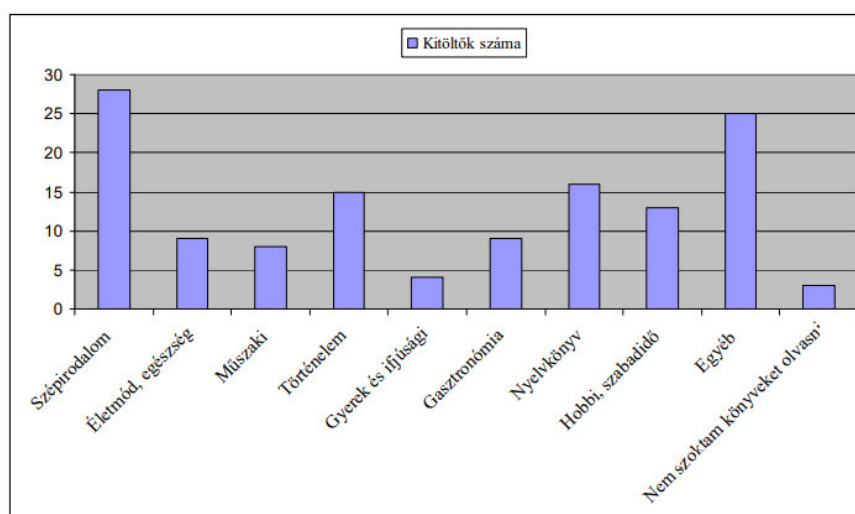
Az elektronikus könyvet gyártó, és terjesztő cégek legfontosabb szempontja a felhasználók teljes igényének kielégítése. Az olvasók nagyobb része – főként Magyarországon – a hagyományos könyveket, kiadványokat részesíti előnyben. Számukra fontos a könyvek eszmei értéke, a könyveknek jellegzetes illata, tapintása van. Egy könyv bármikor leemelhető a polcra és kedvünk szerint forgatható, lapozgatható. A nyomtatott könyvek sokaknak átláthatóbbak, könnyebben tájékozódnak a könyven belül, mint egy elektronikus olvasón. A fiatalok körében jóval népszerűbbek az elektronikus könyvek és kiadványok, de ennek ellenére a többség, sokszor inkább kinyomtatja a tanulni kívánt anyagot, melyből az a következtetés vonható le, hogy egy papírra nyomtatott olvasnivaló sokak számára átláthatóbb, emellett könnyebben tanulható és saját jegyzetekkel, kiemelésekkel bővíthető. Az e-könyv rajongók meggyőződése, hogy egy hagyományos könyv szinte minden elvárásának megfelel egy elektronikus könyv. Ezekkel a felvetésekkel a papír alapú könyvet kedvelők nem is vitatkoznak, de számukra maga a könyv a nyomtatott könyv marad. Az elektronikus könyveket kedvelők között is megosztottság van. A vizsgálatok során felhasználóval, akinek kifejezetten kellemesebb a folyadékkristályos kijelző, mint az e-könyvek többségénél használt szürkeárnyaltos kijelző, annak ellenére, hogy tisztában van szemkárosító hatásával. Az vitathatatlan, hogy praktikusság szempontjából az elektronikus olvasók sokkal előnyösebbek. Az adattárolás egy fontos szempont. Egy e-könyv akár több száz könyvet is tartalmazhat, amely az ár-érték arány szempontjából kifizetődőbb. A felhasználók számára jelentős szempont a méret és a tömeg. Manapság az elektronikus olvasók rendelkeznek beépített wifi-vel, melynek segítségével elektronikusan tölthetünk le olvasnivalót. Az adatgyűjtés során 130 olvasót kérdeztünk meg, akik között elektronikus, és hagyományos könyveket olvasó felhasználók is voltak. Otthoni használatra több olvasó a nyomtatott könyvet részesíti előnyben,

de például egy hosszabb nyaralás alkalmával elektronikus készüléket használnak, melynek ilyenkor előnye az internethasználat és a beépített mp3 lejátszó, így a felhasználó zenét is hallgathat. A felhasználók körében készített vizsgálat egy statisztikai felmérés alapján készült. Az adatokat egy elektronikus kérdőíven keresztül gyűjtöttük, amit a kérdőív.hu weboldal segítségével készítettük. A felmérés nem reprezentatív. Ezen kívül a felhasználókkal készített személyes interjúk segítettek az adatgyűjtésben. A kérdőívben a kérdések az elektronikus olvasókat használó felhasználókon kívül a készüléket nem használó felhasználókat is érinti. A kérdőív kilenc kérdést tartalmaz. A kérdések első része személyes adatokat és olvasási szokásokat foglalja magába. A kérdőívet kitöltők nemét, életkorát, iskolai végzettségét és foglalkozását érintette, az ennek segítségével nyert statisztika adatokat dolgoztuk fel. A válaszokból nyert adatok segítségével állapítottuk meg, hogy milyen rétegeket érinti az elektronikus olvasók használata. A felhasználói szempontok vizsgálata, a kérdőív 130 megkérdezett válaszából tevődik össze. A válaszadók átlag életkora 31 év, amelyből – 62% nő, – és 38% férfi.

A kérdőív az internet segítségével került nyilvánosságra, ez arra enged következtetni, hogy a válaszadók mindegyike internet felhasználó, melyből következik, hogy elektronikus olvasót használ. Érdekes, hogy a megkérdezettek kétharmada nő, amely nem feltétlenül az internethasználók arányát, hanem inkább a kérdőív kitöltése iránti lelkesedést tükrözi. Tehát a kiértékelés végeredményénél a nemek aránya is jelentősséggel bír.

1. kérdés: Milyen típusú könyveket szokott olvasni? Az olvasási szokások felmérését végeztük könyvkategóriák szerint lebontva, hogy a megkérdezettek milyen típusú könyveket szoktak olvasni: – Szépirodalom – Életmód, egészség – Műszaki – Történelem – Gyerek és ifjúsági – Gasztronómia – Nyelvkönyv – Hobby, szabadidő – Egyéb – Nem szoktam könyveket olvasni

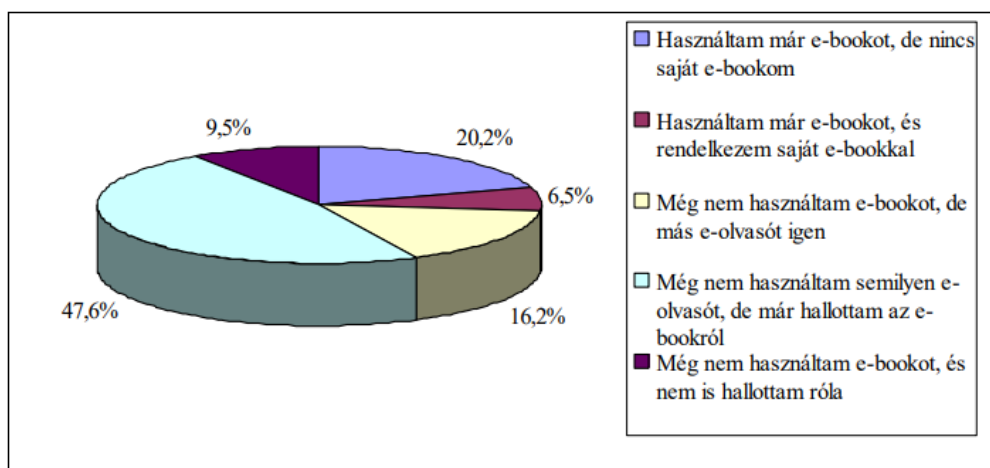
A vizsgálatból kiértékelhető, hogy az elektronikus könyvet használó és nem használó olvasók között, mely kategóriák a legnépszerűbbek (3. ábra).

3. ábra Felhasználói olvasási szokások

Az olvasási szokások felméréséből kiderül, hogy az olvasók nagyobb része (36%) a szépirodalmi műveket részesíti előnyben, míg elenyésző részük egyáltalán nem szokott olvasni. Az első vizsgálat eredményeiből kiderül, hogy a többi kérdés, mely az elektronikus olvasókra vonatkozik, nagyobb részben a humán jellegű olvasmányok hívei választották meg. Ami azért fontos, mert a közvélemény-kutatást az internet segítségével végeztük, ami a megkérdezettek számítógép használatra utal, amely egyrészt műszaki beállítottságot, másrészt a digitális eszközök nagyobb részű felhasználását tükrözi.

2. kérdés: Használt már e-könyvet? A kérdés minden könyvolvasót érint. A kérdés az olvasók e-könyv ismeretét vizsgálja. A megkérdezettek öt válaszlehetőség közül választhatnak. A válaszadók két szegmensre oszthatók, akik használtak már e-könyv olvasót, és akik még nem használtak vagy nem is hallottak róla. A válaszokból nyert adatokkal megkaptuk, hogy a megkérdezettek hány százaléka használ, nem használ, hallott-e vagy nem is hallott az e-könyvről (4. ábra).

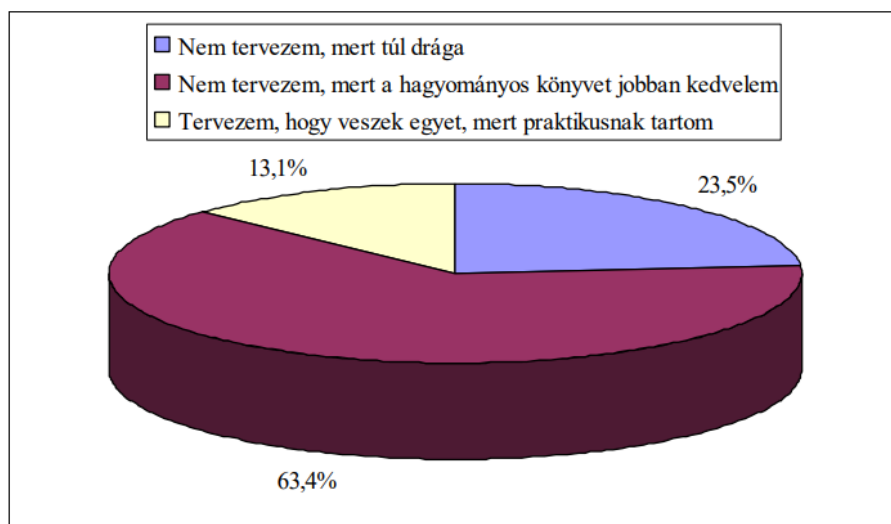

4. ábra Felhasználók e-könyv ismerete

Az ábrából kitűnik, hogy a megkérdezettek majdnem fele (47,6%-a), még nem használt semmilyen elektronikus könyvet, de már hallott róla. Ebből leszűrhető, hogy az elektronikus könyvolvasók Magyarországon a köztudatban vannak, de felhasználói szinten elenyésző a számuk. Jól látható, hogy az elektronikus könyvvvel rendelkezők aránya mindössze 6,5%. A válaszadók 9,5%-a nem is hallott még az elektronikus olvasókról. Ennek érdekessége, hogy a megkérdezettek közül kevesebb olvasó használ valamilyen elektronikus olvasót, mint aki rendelkezik saját olvasóval. A válaszadók 20,2%-a használt már e-könyvet, de sajátjával nem rendelkezik. Ebbe a körbe beletartozhatnak azok, akik próbaszerűen már használtak elektronikus olvasót, vagy esetleg kölcsönöznek valamilyen készüléket. Az ábrából az is kiderül, hogy könyvolvasás céljára a felhasználók 16,2%-a elektronikus olvasót használ, de nem elektronikus könyvet. Tehát ez az réteg, amely a telefonját, vagy egyéb elektronikus készülékét használja olvasásra. Ezek a felhasználók, a praktikusságot tarthatták szem előtt.

3. kérdés: Ha nincs e-könyv olvasója, tervezi, hogy beruház rá? A kérdés azokat a könyvolvasókat érinti, akik nem rendelkeznek e-könyv olvasóval. Velük az elektronikus olvasókhoz való hozzáállásukat jellemeztük. A válaszokból kiértékelhető, hogy a jelenleg elektronikus könyvet nem

használók körében, milyen érdeklődéssel bír az e-könyv (5. ábra). Ennek eredményeként kimutatható, hogy milyen jövő vár az elektronikus-, és hagyományos könyvekre.

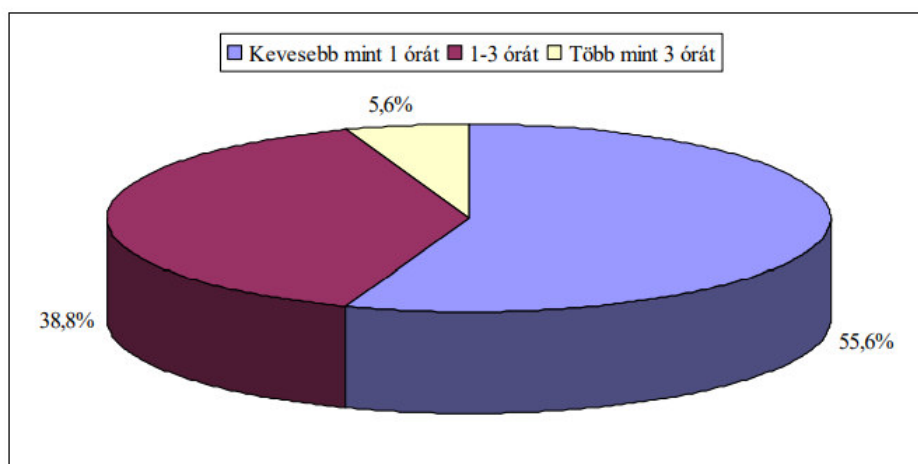
5. ábra Felhasználók e-könyvhöz való hozzáállása

Az ábrából jól látható, hogy a könyvolvasók 63,4%-a elutasítja az elektronikus olvasók használatát. Ez az érték jelentősen tükrözi az olvasni szeretők könyv iránti szeretetét, könyvhöz való ragaszkodását. Míg a fejlett országokban az elektronikus könyvek felhasználóinak aránya kimagaslik a hagyományos könyvet olvasóival szemben, hazánkban ez az arány az ellenkezőjét mutatja. Ebben az elutasításban közrejátszhat az e-könyv olvasók ára, ismeretlensége is, de tapasztalataim szerint az olvasók jobban ragaszkodnak a hagyományos nyomtatott termékekhez. A már említett „a könyvnek illata van” felvetés jelentőséggel bír, mivel az emberek számára a könyv nem csak, egy tárgy, de mint antik tárgy, vagy útitárs is funkcionál. A megkérdezettek 23,5%-a szintén nem tervezi, hogy beruház elektronikus olvasóra, mert túl drágának tartja. De ez a szám az e-könyvek árának csökkenésével szintén csökkenhet. A válaszadók mindössze 13,1%-a tervezi, hogy beruház valamilyen elektronikus könyvolvasóra. A kérdőív többi része csak az elektronikus olvasót használókhoz irányul, adatokat gyűjtve a használati szokásokról, használt típusokról.

4. kérdés: Ha van e-olvasója, milyen típusú olvasóval rendelkezik? A kérdőív negyedik kérdése a saját elektronikus olvasóval rendelkezők készülékének típusára kérdez rá. A megkérdezettek közül az elektronikus olvasóval rendelkezők milyen típusú készülék birtokosai. Ebből a kérdésből választ kaphatunk arra, hogy a megkérdezettek körében mely e-könyv olvasó típusok a legelterjedtebbek. A 130 válaszadóból mindössze 8 személy (9,9%), rendelkezik saját elektronikus könyvolvasóval: – 3 db Amazon Kindle, – 1 db Android telefon, – 1 db iPhone – iBooks, – 1 db LG Optimus, – 1 db Cortex Tablet, – 1 db Samsung Galaxy Tab. A válaszokból kiderül, hogy a saját elektronikus olvasóval rendelkezők körében nyolcból három személynek e-könyv olvasója van, és mindannyiuknak Amazon Kindle típusú. A válaszokból adódóan kijelenthető, hogy az e-könyv olvasók legnépszerűbbike az Amazon Kindle, ami talán az ismeretségének köszönhető. A válaszadók másik része e-könyv olvasóval

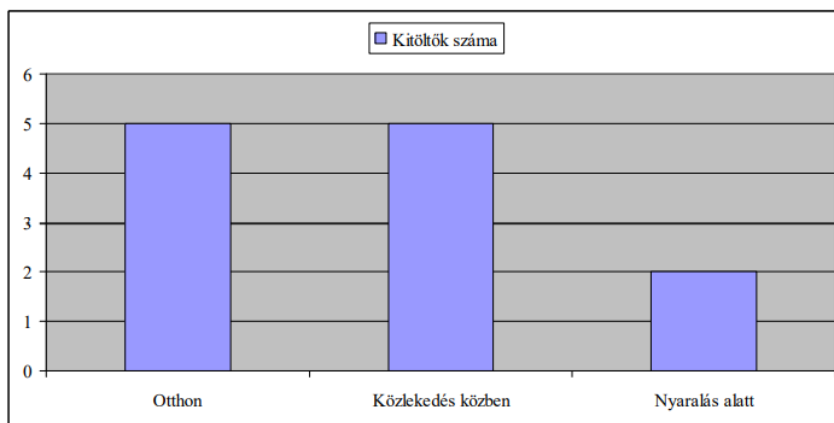
nem, de valamilyen elektronikus olvasóval rendelkezik. Általában ezek az olvasók valamilyen androidos okostelefonok, vagy tabletek.

5-6. kérdés: Ha van elektronikus olvasója, mennyi időt használja naponta? Ha van elektronikus olvasója, hol szokta használni leggyakrabban? Az ötödik és hatodik kérdés a felhasználók saját elektronikus olvasóinak használatára tér ki. Napi időtartamát és helyét adja meg válaszul, melyből kitűnhet az e-olvasók praktikussága, és hogy hol használják leginkább a felhasználók (6. ábra).

6. ábra A felhasználók használati ideje

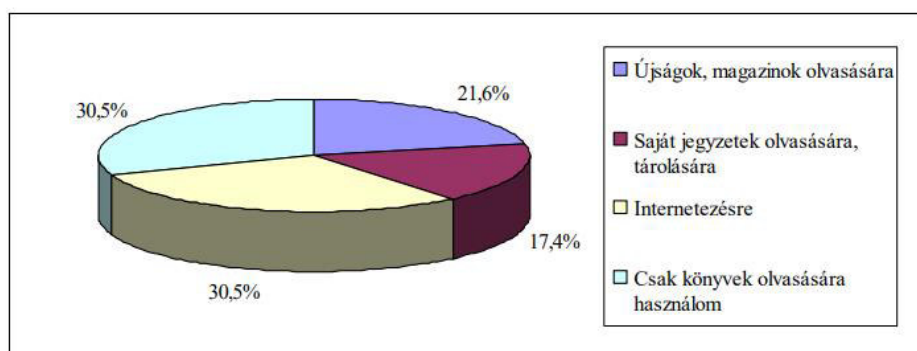
A kérdőív ötödik és hatodik kérdésére adott válaszok összefüggésben állnak egymással. Az e-könyv használatának ideje és helye egymástól nem független, hogy mennyi időt van használatban az olvasó, attól is függ, hogy hol van használatban. A vizsgálatba beletartozik a könyvolvasáson kívül a napi sajtó böngészése, akár az internet használatával együtt. Az 6. ábrából látszik, hogy a felhasználók 55,6%-a naponta kevesebb, mint egy órát használja az e-könyvét, melyből feltételezhető, hogy az úgynevezett holtidőkben teszi ezt, mint például utazás, közlekedés alkalmával. A 7. ábrán látható ez az érték. A felhasználók nagyobb része közlekedés közben olvas a legtöbbet. Ez a hétköznapi életben az idő hiányának is köszönhető, az emberek a munkahely és az otthon között használják a leginkább készülékeiket, mely általában nem több mint egy óra utazást jelent. Ebbe a rétegbe nem csak az elektronikus könyvet, de az elektronikus újságot olvasók száma is beletartozik. Az igazán olvasni szeretők szabadidejüket is felhasználják olvasásra, ez a réteg naponta 1-3 óra között használja készülékét. Ezeknek a felhasználóknak az aránya 38,8%. Általában otthon munka után, ebédszünetben és szabadidejükben fordítanak időt az olvasásra.

7. ábra A felhasználók használati helye

Az elektronikus olvasót használók között mindössze 5,6% nyilatkozott úgy, hogy naponta több mint három órát olvas elektronikus készülékről. Ezen felhasználók nagy része a hétvégi szabadidejükben, nyaralások, utazások alkalmával is az elektronikus olvasóját használja. A 7. ábrában szereplő értékek nagyjából azonos eredményt mutatnak, ez annak is köszönhető, hogy a válaszlehetőségeknél több is megjelölhető volt. Sok felhasználó több válaszlehetőséget is megjelölt, ami arra utal, hogy van, aki akár mind a három helyen használja olvasóját. A vizsgálatból kiderül, hogy az elektronikus olvasót használók ugyanazonokon a helyeken, ugyanannyi időt használják készülékeiket, mint a hagyományos könyvet olvasók a könyveiket. Az elektronikus olvasók megjelenése előtt az olvasási szokások ugyanilyen értéket mutattak. Megállapítható, hogy az olvasási szokások nem változtak, csak az olvasók modernizálódtak.

7. kérdés: Ha van elektronikus olvasója, könyv olvasásán kívül, milyen célra használja még? A kérdésből választ kapunk arra, hogy a megkérdezett elektronikus olvasóval rendelkező felhasználók, milyen célra használják készüléküket a könyvolvasáson kívül (8. ábra).

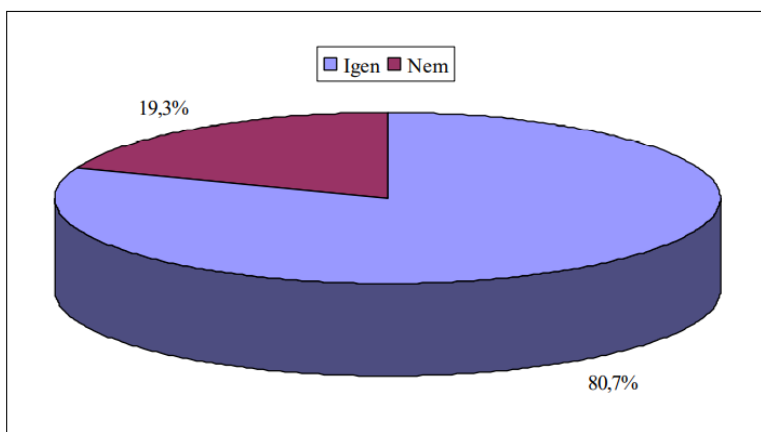

8. ábra Felhasználói szokások

Az elektronikus olvasók felhasználási céljára utaló diagramon jól látszik, hogy a válaszlehetőségek nagyjából egyenlő arányban oszlanak meg. A válaszadók mindössze 30,5%-a használja kizárólag

könyv olvasására a készülékét, amiből levonható az a következtetés, hogy a felhasználók kétharmada nem kifejezetten e-könyv olvasóval, hanem valamilyen más elektronikus olvasóval rendelkezik. Természetesen vannak olyan elektronikus könyvolvasók, melyek internetezésre is alkalmasak, de nagy valószínűség szerint aki csak olvasásra vásárol olvasót, az mindenképp Vizplex működésű készüléket használ. A felmérésből kivehető, hogy a felhasználóknak fontos, hogy az elektronikus olvasójuk internetezésre is alkalmas legyen. A válaszadók 30,5%-a használja internetezésre is a elektronikus készülékét. Emellett a megkérdezettek 21,6% újságot is olvas rajta, melyből kitűnik, hogy egyre többen elektronikus újság előfizetők. A válaszadók 17,4% saját jegyzet olvasására is használja az olvasóját, mely szerint egyre több felhasználó számára a tanulás céljából is praktikus az elektronikus olvasás.

8. kérdés: Ha használ elektronikus olvasót, mellette papír alapú kiadványokat is olvas? A nyolcadik kérdésből kiértékelhető, hogy az elektronikus olvasót használók közül hányan maradtak meg a papír alapú olvasás mellett (9. ábra). A nyomdák számára különösen biztató adat, hogy a megkérdezettek 80,7%-a nyilatkozott úgy, hogy az elektronikus olvasók mellett használ papír alapú kiadványokat is.

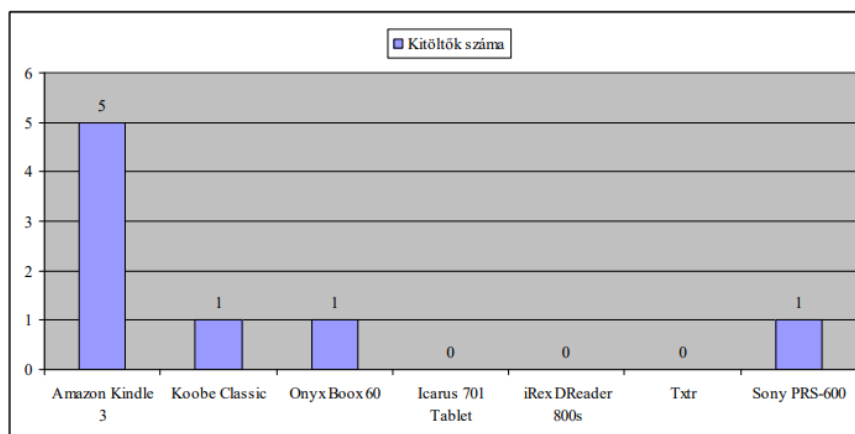

9. ábra A papír alapú kiadványok olvasói, az E-könyv felhasználók körében

A felmérés szerint az emberek számára igenis nagy jelentőséggel bírnak a nyomtatott termékek. A 11. ábrából jól látszik, hogy a válaszadók közül az elektronikus készüléket könyv-, illetve újságolvasásra használók együttes száma 52,3%, mely szerint a felhasználók másik része rendszeresen olvas nyomtatott terméket. Természetesen az e-könyv használók között is sokan vannak, akik az elektronikus készülékük mellett használnak papír alapú készüléket. Az elektronikus olvasókat használók köre, a válaszadók 19,3%-a, ami a nyugati országokhoz képest nagyon alacsony érték, de ebben valószínűleg közrejátszik, hogy Magyarországon az elektronikus könyvek egyelőre az átlag ember számára megfizethetetlen áron vannak. A 80,7%-os papír alapú könyvet olvasó felhasználók között vannak átlag felett keresők is, akik megtehetnék, de mégse használnak elektronikus olvasókat. Tehát nem az anyagiak, hanem egyéb okokból nem vásárolnak.

9. kérdés: Ha a felsorolt e-olvasókból használta már valamelyiket, melyikkel volt megelégedve a legjobban?

A kilencedik kérdésben annak a hét e-könyv olvasónak a népszerűségét véleményeztettük (10. ábra), melyeket korábban az irodalmi részben bemutatásra kerültek, majd a későbbiekben a vizsgálati részben külön vizsgálat alá esnek.

10. ábra Leggyakoribb elektronikus olvasók ismertsége a megkérdezettek között

A 10. ábrából egyértelműen kiderül, hogy a hét legnépszerűbb elektronikus olvasóból az Amazon Kindle3 a legismertebb, e-mellett még a Sony PRS-600 készüléket használják a legtöbben. A 30 megkérdezettből mindössze tizenhét válaszadó használta valamelyik olvasót a legnépszerűbbek közül. Ebből a tizenhétből több mint a fele, kilenc próbálta már az Amazon Kindle készüléket. A Sony PRS-600-nak öt, míg az iRex DReader 800s-nek és az Onyx Boox 60-nak egy-egy használója volt. A vizsgálat szerint egyértelművé válik, hogy a megkérdezettek körében egyelőre nem kimagasló az elektronikus olvasók népszerűsége.

Elektronikus és hagyományos könyvek ár-érték aránya

Az elektronikus és hagyományos könyvek ár-érték arányának vizsgálatánál több szempontot is figyelembe kell venni. Melyik éri meg jobban? Ez a kérdés sok vásárló fejében felmerül, ami különböző szempontok alapján vizsgálható:

- Vásárlási ár,
- Élettartam,
- Hulladékgazdálkodás,
- Formátumok elévülése az elektronikus fejlődés miatt,
- Helytakarékosság,
- Üzemeltetési költségek.

Ezeket a szempontokat vizsgálva kaphatunk egy teljes kiértékelést a hagyományos-, és elektronikus könyvek piacával kapcsolatban.

Vásárlási ár

Vásárlási ár szempontjából egy átlagos elektronikus könyvolvasó 50-60 ezer forint között van, míg egy papír alapú könyv átlagos ára 3000-6000 forint, bár az elektronikus készülékek ára egyre csökken. Az e-könyv olvasók kapacitása akár több ezer könyvet is képes tárolni, melyeket ugyanúgy, mint egy hagyományos könyvet külön-külön meg kell vásárolni. Megállapítható, hogy egyelőre az elektronikus olvasás drágábbnak számít, de csak a készülékek beszerzése miatt.

Élettartam

Az élettartam tekintetében egy könyv örök életre szól. Persze a papír minősége sem elhanyagolható, ami megkívánja a megfelelő tárolást a hosszú élettartam érdekében. Egy elektronikus olvasó élettartama korlátoltabb. Az elektronikus alkatrészek miatt több meghibásodás is történhet, emellett a külső mechanikai hatásoknak is nehezebben áll ellen, mint a papír alapú könyvek. Ezek fényében egyértelművé, hogy a hagyományos könyv élettartama jelentősen hosszabb.

Hulladékgazdálkodás

A hulladékgazdálkodás talán a legjelentősebb szempont. Mindkét könyvtípust tekintve emelkedő tendenciát mutat a hulladékgazdálkodás mértéke. A környezetszennyezés veszélye már a készülékek, alapanyagok gyártása során felmerül. Az elektronikus hulladékok újrahasznosítása fontosabb szempont, mert több szerves anyag összetevőből áll, emellett a természetben való lebomlási ideje is jóval több, mint a papíré. De nem lehet megfedkezni a papíron szereplő festékről, mely jelentősen károsítja a környezetet. E szempontok szerint a hagyományos könyv kevésbé káros a környezetre, mint az elektronikus készülékek.

Formátumok elévülése az elektronikus fejlődés miatt

A formátumok elévülése és az elektronikus fejlődés szempontjából a papír alapú nyomtatványoknak nincs jelentősége, hacsak a papírgyártási és a nyomtatási technológiák fejlődését nem vesszük figyelembe. Az elektronikus olvasóknál nagy jelentőséggel bírnak a formátumok. Lényeges, hogy a használt olvasó minél több formátumot felismerjen, ezt a szempontot vásárlásnál mindenképp figyelembe kell venni. Vannak elektronikus könyvolvasó márkák, melyek csak a saját formátumukat támogatják, ezzel rákényszerítve a vásárlót a vásárlásra. Az elektronikus fejlődés is hamar elévültté teheti a készülékeket. Az esetleges új rendszerek, melyek piacra kerülnek, már elévültek lehetnek a korábban vásárolt készülékekhez. Mivel ez a felvetés csak az elektronikus termékeket érintette, ezért ebből a szempontból a papír alapú könyvek előnyösebbek.

Helytakarékoság

Helytakarékoság szempontjából egy elektronikus olvasók nagyon praktikusnak számítanak. Egy elektronikus készülék memóriája akár több ezer könyvet is képes tárolni. Ezeket hagyományos könyvként polcokra sorakoztatva, több négyzetméter helyre is szükség lehet. Tehát egyértelműen megállapítható, hogy az elektronikus könyvolvasók helytakarékoság szempontjából praktikusabbak.

Üzemeltetési költségek

Az üzemeltetési költséget tekintve a papír alapú könyvek semmilyen plusz költséggel nem járnak, ellenben az elektronikus készülékekkel, melyek energia felhasználásával működnek. Bár sok energiát nem fogyasztanak a könyvolvasók akkumulátorai, de a hagyományos könyvekhez képest mindenképp drágábbak. Ezek fényében kijelenthető: mivel a papír alapú nyomtatványok semmilyen energiát nem használnak, előnyösebbek az ár tekintetében. Mind a hat szempontot tekintetbe véve a papír alapú könyvek ár-érték aránya kedvezőbb, mint az elektronikus olvasóké. Az elektronikus könyvek a hat felvetésből csak a helytakarékosság tekintetében mutatnak kedvezőbb állást. Emellett még a fogyasztói ár szólhat az elektronikus készülékek mellett, de ez csak hosszú távon derülhet ki biztosan. A felvetésekből négy biztosan a papír alapú könyvek mellett szól. Ezért kijelenthető, hogy az ár-érték arány szempontjából a hagyományos papír alapú könyvek és nyomtatványok előnyösebbek az elektronikus könyvolvasókkal szemben.

ÖSSZEGZÉS

Az elektronikus olvasók, és könyvek jelenlegi helyzetét vizsgálja, és a papír alapú nyomtatványokra gyakorolt különböző szempontok szerinti hatását mutatja be. A felhasználói szempontok vizsgálatánál egy internetes kérdőív segítségével készítettem felmérést. A nem reprezentatív kérdőívet 130 válaszadó töltötte ki. A kérdések az elektronikus könyvek, és könyvolvasók magyarországi népszerűségével foglalkozik. A válaszokból kiderül, hogy Magyarországon az elektronikus olvasásnak nincs nagy népszerűsége. Az adatokból gyűjtött információkból kiderül, hogy a megkérdezettek 63,5%-a inkább a hagyományos könyvek híve, és a felhasználók mindössze 6,5% rendelkezik saját elektronikus könyvolvasóval. Felhasználói szempontból tehát kijelenthető, hogy a hagyományos papír alapú könyvek nagyobb népszerűségnek örvendenek. Az elektronikus könyvek egyre nagyobb arányban megvásárolhatók, de a felhasználók inkább a papír alapú könyvek mellett döntenek. Az elektronikai- és papírhulladék hatásainak összehasonlításánál a papír alapú, illetve az elektronikus könyvek környezetre gyakorolt káros hatásait hasonlítottam össze. A káros hatások elhárításaira már az anyagbeszerzés és a gyártás során is gondolni kell. A könyvek esetében felmerül a fák kivágása, míg az elektronikai készülékeknél a különböző szerves anyag összetevők lebomlásának hosszú ideje. Valamint gyártásuk során a káros anyag kibocsátás. A vizsgálatból kiderül, hogy a környezet megóvása szempontjából bizakodásra ad okot mind a papír alapú kiadványok, mind az elektronikai alkatrészek hulladék-újrahasznosításának rohamosan növekvő tendenciája. Az elektronikus és hagyományos könyvek ár-érték arányának vizsgálatát hat szempont szerint vizsgáltam: vásárlási ár, élettartam, hulladékgazdálkodás, a formátumok elévülése az elektronikus fejlődés miatt, helytakarékosság és üzemeltetési költségek. Ezen szempontok alapján a papír alapú könyvek kerültek ki győztesen az ár-érték arány vizsgálatból. A magyar olvasók egyelőre a papír alapú nyomtatványokat részesítik előnyben. Ezek az eredmények a nyomdák számára biztató előjelek. Kijelenthető, hogy az elektronikus kiadványok egyre nagyobb világszintű elterjedés mellett Magyarországon még nem hódítottak teret. Alkalmazásuk bevezetési szakaszban van annak ellenére, hogy bizonyos körülmények között használatuk kifejezetten praktikus.

HIVATKOZÁSOK

- [1] Frédéric, B. (2005): *A könyv története*, Osiris Kézikönyvek, Budapest
- [2] Adamikné, J. A. (2006): *Az olvasás múltja és jelene*, Trezor Kiadó, Budapest
- [3] *E-papír avagy a jövő könyvei*, Könyvjövő, <http://www.konyvjovo.hu/e-papir/blog> (Megtekintve: 2022. szeptember)
- [4] Irodalom-Internet-Napló, E-könyvek, e-könyv olvasók, 2010 <http://krono.inaplo.hu/index.php/inter/weblibrary/888-e-koenyvek-e-koeny-olvasok> (Megtekintve: 2022. szeptember)

Szerző(k):

FARKASNÉ KÓKA Zsuzsanna
Médiatechnológiai és Könyvípári Intézet
Magyarország, 1034, Budapest, Doberdó út, 6.
Telefon: +(36) (1) 6665964 E-mail: koka.zsuzsanna@rkk.uni-obuda.hu
BOZSIK Balázs